บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพรเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนทางภาคเหนือ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน แบ่งเสนอเป็น 4 ส่วนดังนี้

4.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

4.2 สถานการณ์ ระบบการจัดการ และการอนุรักษ์สมุนไพรของชาวบ้าน

4.3 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

4.4 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

4.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

4.1.1 ประวัติและสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

ประมาณปี พ.ศ. 2458 ได้มีชาวบ้านจากบ้านสันคะยอม และบ้านป่าตึงตำบลป่าสักที่อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านทุ่งยาว ประมาณ 5 – 6 ครอบครัว ได้หนีภาวะความแห้งแล้ง อพยพเข้ามาหาที่ดินทำกินในเขตป่าลุ่มน้ำแม่สาน แล้วขยายตัวต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันชุมชนดังกล่าวเดิม ขึ้นอยู่กับเขตการปกครองตำบลป่าสัก ต่อมาได้มีการแบ่งเขตการปกครองใหม่จึงเปลี่ยนเป็นหมู่บ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน

4.1.2 ลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านทุ่งยาวตั้งอยู่บริเวณด้านตะวันตกของเทือกเขาขุนตาล เป็นพื้นที่ราบสลับด้วยเนินเขาที่สูง โดยเฉลี่ยประมาณ 500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีแม่น้ำแม่สานซึ่งเป็นต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาขุนตาล ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้านไหลผ่านหมู่บ้าน และแม่น้ำแม่สานเป็นแหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้านแห่งนี้ทั้งในการอุปโภคและเพื่อการเกษตร

บ้านทุ่งยาวมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 5,000 ไร่ แบ่งเป็นที่อยู่อาศัยและหัวไร่ปลายนาประมาณ 400 ไร่ ทำการเกษตรประมาณ 2,100 ไร่ เป็นบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวเพื่อรักษาป่าและต้นน้ำประมาณ 2,500 ไร่

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้านทุ่งยาวแบ่งออกเป็น 3 ฤดู ตามอิทธิพลของเขตมรสุม

(Monsoon zone) โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในช่วงฤดูฝน และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูหนาว กล่าวคือฤดูฝนตั้งแต่เดือน มิถุนายน – กันยายน ฤดูหนาวตั้งแต่เดือน ตุลาคม – มกราคม และฤดูร้อนตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม

ชนิดดิน - หิน

ดินเป็นดินร่วนปนทราย (Sandy loam) สีค่อนข้างดำ มีความสมบูรณ์ ส่วนหิน เป็นหินลูกรัง (Laterite) และหินทราย

แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำที่สำคัญและมีผลต่อการเกษตรของราษฎร ประกอบด้วยแม่น้ำแม่สานซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำกวง และยังมีฝายทดน้ำไว้ใช้ในการเกษตรกรรมอีกด้วย

เส้นทางคมนาคม

มีถนนลาดยาง (ทางหลวงท้องถิ่น)จากถนนซุปเปอร์ไฮเวย์เชียงใหม่-ลำปางจากบ้านจำบอนถึงหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2536 ระยะห่างจากตัวจังหวัดลำพูนถึงหมู่บ้านประมาณ 14 กิโลเมตร

ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านทุ่งยาว หมู่ 7 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของอำเมือง จังหวัดลำพูน ติดกับแม่น้ำแม่สาน ซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำกวง รหัสหมู่บ้านในแผนที่ 51011607 พิกัด NA079455

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านจำขี้มด ที่อยู่ต้นน้ำแม่สาน และบ้านจำบอน
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านแม่ตุ๊ด อำเภอแม่ทา ซึ่งเป็นป่าและภูเขาเป็นแนวยาวจากบ้านจำขี้มด ผ่านป่าน้ำจำบ้านทุ่งยาว
ทิศตะวันตก	เป็นทุ่งนาไปจรดแนวภูเขา เขตติดต่อบ้านสันคะยอมและบ้านป่าตึงงาม
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านป่าป้วย

4.1.3 **สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของหมู่บ้าน**

จำนวนประชากร

บ้านทุ่งยาว มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 298 ครัวเรือน จำนวนประชากร 1,057 คน เป็นชาย 492 คน เป็นหญิง 565 คน

ในวันที่ 1 กันยายน 2542 หมู่บ้านทุ่งยาวได้มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านทุ่งยาวหมู่ 7 และบ้านทุ่งยาวหมู่ 12 เพื่อความสะดวกในด้านการปกครองและการ

พัฒนาซึ่งการแบ่งครั้งนี้ได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้าน โดยผู้นำการชี้แนวเขตคือนายจรัญ ขาสัก ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ปลัดอำเภอฝ่ายปกครอง) กำนันตำบลศรีบัวบาน กรรมการและชาวบ้าน นอกจากนั้นยังได้มีข้อตกลงร่วมกันคือ สองหมู่บ้านยังมีส่วนและช่วยกันในการดูแลรักษาร่วมกันของสาธารณประโยชน์ คือ วัดทุ่งยาว โรงเรียน ป่าช้า ป่าน้ำจำหรือป่าชุมชน (ประกาศจังหวัดลำพูน เรื่องตั้งและกำหนดเขตหมู่บ้าน ลงวันที่ 1 กันยายน 2542)

การนับถือศาสนา

ราษฎรบ้านทุ่งยาว นับถือศาสนาพุทธโดยมีวัดชื่อ วัดบ้านทุ่งยาว เป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ ตามประเพณีของท้องถิ่น

การประกอบอาชีพและรายได้

ราษฎรบ้านทุ่งยาวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพมากกว่า 1 อย่าง เนื่องจากพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมมีไม่เพียงพอ อีกทั้งหมู่บ้านอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนัก แหล่งรายได้หลักของราษฎร คือ การเกษตร เช่น ทำนา ทำสวน การขายผลิตผลทางการเกษตร การหาของป่า และมีอาชีพเสริมเมื่อว่างจากการประกอบอาชีพหลักคือ อาชีพรับจ้าง หรือแรงงานมีฝีมือในด้านช่างไม้ ก่อสร้าง เป็นต้น

ปัจจุบันอาชีพหลักส่วนใหญ่ของชุมชนในบ้านทุ่งยาว เริ่มหันไปเป็นอาชีพด้านรับจ้างนอกหมู่บ้าน งานฝีมือต่าง ๆ และงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนส่งผลกระทบให้ส่วนของแรงงานด้านเกษตรกรรมลดลง พื้นที่การเกษตรเริ่มถูกทิ้งร้างเป็นบางส่วน ค่าแรงงานด้านการเกษตรสูงขึ้น

บริการต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

สถานีอนามัย	1 แห่ง
โรงเรียนสังกัด สปอ.เมือง	1 แห่ง
ร้านค้าของชำทั่วไป	5 แห่ง
ศูนย์รับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน	1 แห่ง
ป่าช้า	1 แห่ง
ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	1 แห่ง
ปั๊มน้ำมันขนาดเล็กในหมู่บ้าน	1 แห่ง
ศูนย์ถ่ายทอดการเรียนรู้	1 แห่ง

การสื่อสาร

ราษฎรได้รับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และมีการได้รับข่าวสารภายในหมู่บ้านจากหอกระจายข่าว หรือเสียงตามสาย โดยมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน

การบริโภคไม้ฟืน

วัตถุประสงค์ด้านการใช้ไม้

ส่วนใหญ่มีความเดือดร้อนในเรื่องไม้ก่อสร้างมากกว่าไม้ฟืน ทั้งนี้ความต้องการใช้ไม้เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน โดยซื้อมาใช้ตามความจำเป็น การใช้ฟืนส่วนใหญ่ใช้วิธีหาจากที่สาธารณะของหมู่บ้าน ในลักษณะการใช้เชื้อเพลิงภายในครัวเรือน นิยมใช้แก๊สและไฟฟ้า ถ้าต้องการใช้ถ่านในการหุงต้มจะซื้อหามาใช้โดยซื้อเป็นกระสอบเล็ก ๆ ราคาประมาณ 50 – 60 บาท/กระสอบ

ปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากไม้ของชุมชนมีน้อยมาก นอกจากมีไม้ธรรมชาติในป่าโค่นล้มโดยลมพายุ จึงจะมีการนำมาใช้สร้างสาธารณสมบัติของหมู่บ้าน เช่น ศาลาพักร้อน หรือศาสนสถาน

4.2 สถานการณ์ ระบบการจัดการ และการอนุรักษ์สมุนไพรของชาวบ้าน

การศึกษาสถานการณ์ ระบบการจัดการ และการอนุรักษ์สมุนไพรของชาวบ้าน ได้ใช้วิธีศึกษาจากเอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

ลักษณะป่าชุมชน

ความเป็นมา

จากการที่ราษฎรได้อพยพหนีภัยแล้งเมื่อปี พ.ศ. 2458 ภายหลังได้มีผู้อพยพเข้ามากขึ้น จึงได้ร่วมกันสร้างระบบเหมืองฝาย จากลำน้ำแม่สานส่งน้ำเข้านาที่ขุดขึ้นใหม่ เป็นระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ผู้นำชุมชนในยุคนั้นคือ พ่อหลวงเครื่อง พยัคฆศักดิ์ ที่ได้รับการเลือกเป็นหัวหน้าเหมืองฝาย และต่อมาได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน จึงเป็นผู้นำทั้งทางเศรษฐกิจและการปกครอง ในปี พ.ศ. 2469 การสร้างฝายทดน้ำเข้าสู่พื้นที่ทำนาของชาวบ้านทุ่งยาวได้มีการทำสัญญาของผู้ใช้น้ำถือเป็นกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านในการดูแลสาธารณสมบัติร่วมกันอย่างชัดเจน มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานลงลายมือชื่อรับรองทราบข้อความ เสมือนเป็นสัญญาประชาคมและพื้นฐานเบื้องต้นของการยอมรับกฎเกณฑ์ของหมู่บ้าน โดยถือปฏิบัติมาตลอด

จากการที่ผู้นำของชุมชนมีความเข้มแข็งและมุ่งประโยชน์ส่วนรวม จึงเป็นที่ยอมรับของชุมชน การมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการปกป้องรักษาฝายทดน้ำและคลองส่งน้ำเข้ามาจึงทำให้เกิดการร่วมมือร่วมใจอย่างแข็งขันในการรักษาสมบัติของส่วนรวมตลอดมา ส่งผลให้มีการปกป้องป่าไม้ของบ้านทุ่งยาว

ในเวลาต่อมาพ่อหลวงเครื่อง ได้ออกกฎเกณฑ์รักษาป่าไม้ ในบริเวณที่มีลำเหมืองจากฝายตัดผ่านเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ เป็นบริเวณที่มีไม้ตะเคียนขนาดใหญ่ มีน้ำซับไหลออกมาอยู่ตลอดเวลา ชาวบ้านจึงเรียกป่าแห่งนี้ว่า ป่าน้ำจำ ข้อตกลงในการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านเกิดจากบทเรียนและประสบการณ์ความแห้งแล้งจากการตัดไม้ในหมู่บ้านเดิม แต่ยังไม่ได้ตราเป็นกฎระเบียบอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร การรักษากฎเกณฑ์จึงขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของผู้นำเป็นสำคัญในการวางกฎเกณฑ์การรักษาป่า

ประมาณ พ.ศ. 2489 สมัยพ่อหลวงสม มูลสัก เป็นผู้ใหญ่บ้านได้เริ่มมีการลักลอบตัดไม้เป็นจำนวนมาก ทั้งไม้สักเพื่อแปรรูปและไม้อื่น ๆ สำหรับเผาถ่านขาย ชาวบ้านบางส่วนเริ่มไม่พอใจ การกระทำดังกล่าว จนกระทั่งในที่สุดได้มีการตกลงร่วมกันปักเขตแสดงเขตบริเวณการรักษาป่าที่ชัดเจนในพื้นที่ป่าน้ำจำ โดยนายอำเภอได้มาร่วมตั้งกฎเกณฑ์ว่าถ้าผู้ใดฝ่าฝืนต้องถูกปรับ 20 บาท/ต้น กฎเกณฑ์การรักษาป่าจึงเริ่มเป็นรูปธรรมขึ้น

การปรับปรุงเกณฑ์รักษาป่า

ในปี พ.ศ. 2496 พ่อหลวงเขียว สมโชติ เป็นผู้ใหญ่บ้านได้เล็งเห็นว่าการรักษาป่า โดยใช้บารมีของผู้นำเพียงคนเดียว คงไม่สามารถรักษาป่าในระยะยาวได้ เนื่องจากลูกบ้านเพิ่มมากขึ้นและการปกครองก็ไม่สามารถใช้อำนาจบารมีของผู้นำอย่างในสมัยก่อนเพียงอย่างเดียว จึงจำเป็นที่จะต้องมีกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการ โดยให้ทั้งหมู่บ้านถือปฏิบัติ ซึ่งมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. หากผู้ใดเพาะปลูกบนฝั่งน้ำ ลำเหมือง เป็นเหตุให้เกิดการพังทลาย กีดขวางทางน้ำ จะต้องถูกปรับอย่างน้อย 50 บาท
2. หากผู้ใดตัดต้นไม้ จะเป็นต้นสักหรือต้นไม้อื่น ๆ จะต้องถูก ปรับอย่างน้อย 50 บาท/ต้น หรือมากกว่านี้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของต้นไม้

กฎเกณฑ์และพื้นที่ในการรักษาป่าในปัจจุบัน

บ้านทุ่งยาวคงยึดถือ กฎของการรักษาป่าอย่างต่อเนื่องและ ได้มีการปรับปรุงและเพิ่มเติมกฎเกณฑ์ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคม ขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็น 1,800 ไร่ ในสมัยพ่อหลวงทอด หมุดสัก

ในปี พ.ศ. 2534 ในสมัยของพ่อหลวงจรัญ ขาสัก ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันได้เพิ่มพื้นที่ป่าไปจนจรดเขตบ้านจำขี้มดเป็น 2,500 ไร่ โดยมีองค์กรหลักคือ องค์กรเหมืองฝาย และคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์จากป่า และรักษากฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ซึ่งมีกฎเกณฑ์สำคัญดังนี้

1. ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าน้ำจำ ไม่ว่าจะสร้างบ้านเรือนหรือเชื้อเพลิง
2. อนุญาตให้ตัดต้นไม้ในเขตป่าอนุรักษ์ที่ขยายออกโดย
   2.1 ให้คนยากจนและผู้ที่แยกครอบครัวใหม่ที่จะขอตัดไม้เพียงครั้งเดียว
   2.2 ต้องระบุจำนวนไม้ วัน เวลาที่ตัด
   2.3 การตัดต้องกระจายไปทั่วพื้นที่ป่า ตามที่คณะกรรมการหมู่บ้านกำหนด
3. การตัดไม้ต้องได้รับการอนุมัติ จากคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน

การฝ่าฝืนผู้ใหญ่บ้านมีสิทธิ์โดยชอบธรรม ในการปรับไหมและยึดของกลางซึ่งมีบทลงโทษ คือ

3.1 ค่าปรับไม้ที่ตัดในเขตป่าอนุรักษ์ปรับต้นละ 100 บาท

3.2 ไม้ของกลางให้ยึดเป็นสมบัติของหมู่บ้าน

ความเชื่อถือและพิธีกรรม

ราษฎรบ้านทุ่งยาวมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีในวันขึ้น 9 ค่ำเดือน 7 เหนือของทุกปี โดยเป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์บริเวณป่าน้ำจำ และมีการตั้งศาลขึ้นภายในบริเวณป่าน้ำจำอีกด้วย

การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความผูกพันของชาวบ้านกับธรรมชาติในด้านจิตใจ เป็นสื่อความสัมพันธ์ที่ได้รับจากป่าไม้แห่งนี้ การได้รับประโยชน์ที่เอื้ออำนวยในการยังชีพจากป่าไม้จึงตอบสนองการรู้คุณของป่าไม้โดยการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีดังกล่าวขึ้น

สภาพป่า

- สถานภาพของพื้นที่ เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ
- ข้อเปรียบเทียบสภาพป่าในอดีตและปัจจุบัน

ในอดีต	พื้นที่ป่าที่เคยถูกสัมปทานถึง 2 ครั้ง จึงมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม
ในปัจจุบัน	พื้นที่ป่าได้รับการอนุรักษ์จากราษฎรภายในหมู่บ้าน มีการปรับปรุง และขยายพื้นที่ป่าออกไปอีก จนในปัจจุบันมีจำนวนถึง 2,500 ไร่ และได้มีการชักชวนให้ราษฎรในบริเวณแนวสันเขาเดียวกันทั้ง 4 ด้าน ร่วมกันอนุรักษ์ป่าอีกด้วย

การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชนร่วมกัน

1. เป็นแหล่งไม้ก่อสร้างที่อยู่อาศัย สาธารณะประโยชน์ของชุมชน เช่น วัด โรงเรียน
2. เป็นแหล่งไม้ฟืน ถ่านสำหรับหุงต้ม
3. เป็นแหล่งร่มรื่นเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และพักผ่อนหย่อนใจ
4. เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร ยารักษาโรค และของป่าต่าง ๆ
5. เป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย เป็นต้น
6. เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เพื่อใช้ในการทำสวน ทำไร่ ทำนา

วิธีการจัดการและการดูแลรักษาป่าชุมชน

องค์กรหรือกลุ่มที่รับผิดชอบ ปัจจุบันองค์กรที่ควบคุมดูแลป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวมี 2 องค์กรคือ องค์กรเหมืองฝาย และองค์กรกรรมการหมู่บ้าน และได้แบ่งบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. องค์กรเหมืองฝาย รับผิดชอบในการดูแลเหมืองฝาย โดยจะมีคณะกรรมการ 6 คน ซึ่งแต่ละคนจะแบ่งความรับผิดชอบตามเส้นทางที่เหมืองฝายไหลผ่านเป็นช่วง ๆ

2. องค์กรกรรมการหมู่บ้าน ได้รับมอบให้เป็นผู้ตรวจตราดูแลสภาพป่า และเป็นผู้รักษากฎเกณฑ์พร้อมบทลงโทษสำหรับผู้ที่ฝ่าฝืน โดยแบ่งการปกครองในหมู่บ้านออกเป็น 12 กลุ่ม โดยในแต่ละกลุ่มจะมีหัวหน้าและรองหัวหน้า แบ่งความรับผิดชอบดูแลลูกบ้านประมาณกลุ่มละ 20 – 30 ครัวเรือน ทั้งสององค์กรฯ นี้มีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน

การอนุรักษ์สมุนไพรของชาวบ้าน

ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม อุดมการณ์และจิตสำนึกในการอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติได้ถูกตอกย้ำและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านวิธีการกระบวนการและการสร้างความภาคภูมิใจในการสืบสานที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ จากผลการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว ได้แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนของการฟื้นตัวของป่าที่เคยถูกบุกรุกทำลาย และจากการที่ชาวบ้านในชุมชนได้มีการต่อสู้และขยายพื้นที่อนุรักษ์ป่า จนบัดนี้ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวมีความอุดมสมบูรณ์และสามารถเอื้อประโยชน์ในด้านปัจจัย 4 และระบบนิเวศน์ของชุมชนได้อย่างชัดเจน

ในปัจจุบันแนวโน้มการสาธารณสุขของสากลโลก โดยเฉพาะโลกตะวันตก ได้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น ประเทศเหล่านั้นเริ่มหันกลับมาหาการรักษาสุขภาพแบบตะวันออก คือยาสมุนไพร อาหารสมุนไพร และวิธีการธรรมชาติบำบัด เนื่องจากไม่ก่อผลข้างเคียงที่รุนแรง (โครงการสัมมนาเรื่องสมุนไพรในยุคโลกไร้พรมแดน,2538) ดังนั้น จากกระแสดังกล่าวจึงมีการนำสมุนไพรในระดับท้องถิ่นมาใช้มากขึ้น จากประเด็นนี้ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะนำเสนอสถานการณ์ ระบบการจัดการของชาวบ้าน อันจะเชื่อมโยงไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ

สถานการณ์สมุนไพรในชุมชนบ้านทุ่งยาว

สมุนไพรตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ.2493 หมายถึง สมุนไพรของป่า อันได้แก่ พืช สัตว์ หรือแร่ธาตุที่มีตามธรรมชาติมาทำเครื่องยา ในการเยียวยา บำรุงรักษาชีวิต รักษาสมดุลของร่างกายและจิตใจ ซึ่งความหมายทางการแพทย์จะรวมทั้ง พืช ผัก เครื่องเทศที่เป็นอาหารในชีวิตประจำวันด้วย

จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการเข้าร่วมกิจกรรมในหมู่บ้านพบว่า ชาวบ้านได้มีการสำรวจชุมชนบ้านทุ่งยาวอย่างไม่เป็นทางการ และพบว่าสมุนไพรในป่ามีมากกว่า 200 ชนิด แต่ด้วยข้อจำกัดที่ไม่มีผู้รู้ และผู้ประสานงานในการรวบรวมชื่อพันธุ์พืชและสมุนไพรเหล่านั้น ประกอบกับต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก จึงทำให้การสำรวจในครั้งนั้นไม่สามารถรวบรวมข้อมูลได้ อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้รู้ในหมู่บ้าน ทำให้ทราบถึงรายชื่อสมุนไพรในชุมชนบ้านทุ่งยาว ซึ่งแบ่งตามการใช้ประโยชน์คือ สมุนไพรที่มีอยู่ในป่าชุมชนและในชุมชนที่มีการนำมาทำยา บริโภค และนำมาขาย แยกได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 1 รายชื่อสมุนไพรในป่าชุมชนและในชุมชน

หมายเหตุ: สมุนไพรเหล่านี้เป็นชื่อเรียกตามชาวบ้านทุ่งยาว

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สมุนไพรในป่าชุมชน		สมุนไพรในบ้าน/ชุมชน	
		เพื่อทำยา/อุปโภค/บริโภค	เพื่อขาย	เพื่อทำยา/อุปโภค/บริโภค	เพื่อขาย
1.	ข่า	-	-	/	/
2.	ว่านหางจรเข้	/	/	/	-
3.	ขมิ้น	/	-	/	/
4.	ตะไคร้	/	/	/	/
5.	สะระแหน่	-	-	/	-
6.	ฟ้าทะลายโจร	/	/	/	-
7.	ใบฝรั่ง	/	-	/	-
8.	หญ้าวงวาย	/	-	/	-
9.	ยาแก้รากเหลือง	/	/	-	/
10.	ปูเลย	/	-	/	-
11.	บอระเพ็ด	-	-	/	-
12.	รากไม้ดึง	/	-	/	-
13.	ไม้เหียง	/	-	-	-
14.	ลูกใต้ใบ	/	/	-	/
15.	กระเทียม	-	-	/	/
16.	หญ้าหนวดแมว	/	-	/	-
17.	รางจืด	/	-	/	-
18.	สะเดา	/	-	/	-
19.	ผักชีฝรั่ง	-	-	/	-
20.	หอมด่วน	-	-	/	/
21.	ยางใบเป้า	/	-	-	-
22	กวาวเครือ	/	-	-	-
23.	จุ้มจะริง	/	-	/	-

ตารางที่ 1 รายชื่อสมุนไพรในป่าชุมชนและในชุมชน (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สมุนไพรในป่าชุมชน		สมุนไพรในบ้าน/ชุมชน	
		เพื่อทำยา/อุปโภค/บริโภค	เพื่อขาย	เพื่อทำยา/อุปโภค/บริโภค	เพื่อขาย
24.	ฮ้อสปายควาย	/	-	-	-
25.	ดังเส่า	/	-	-	-
26.	ต้นยอ	-	-	/	-
27.	กระเพรา	-	-	/	/
28.	เปลือกไม้เต็งรัง	/	-	-	-
29.	โด่ไม่รู้ล้ม	/	/	/	-
30.	หญ้าสมุนไพร	/	-	-	--
31.	เขิงลอกม้า	/	/	-	-
32.	รากลมแล้ง	/	/	-	-
33.	ขี้เหล็ก	/	-	-	-
34.	ต้นตันขอ	-	/	-	-
35.	ราวคาว	-	-	/	-
36.	หญ้าปักกิ่ง	-	-	/	-
37.	กวางเขายี	/	-	-	-
38.	แห้วหมู	-	-	-	/
39.	รากป่าน	-	-	-	/
40.	หญ้าอินหยืด	/	-	/	-
41.	ฟิปิวแดง	-	-	/	-
42.	เสลดพังพอน	/	-	/	-
43.	หนุมาน	-	-	/	-
44.	มะขามป้อมดิน	/	-	/	-
45.	หญ้าสามวัน	-	-	/	-
46.	รากมะเฟือง	-	-	/	-
47.	ไม้สีสุก	/	-	-	-

ตารางที่ 1 รายชื่อสมุนไพรในป่าชุมชนและในชุมชน (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สมุนไพรในป่าชุมชน		สมุนไพรในบ้าน/ชุมชน	
		เพื่อทำยา/อุปโภค/บริโภค	เพื่อขาย	เพื่อทำยา/อุปโภค/บริโภค	เพื่อขาย
48.	ไม้ฝักค้อนก้อม	/	-	-	-
49.	ไม้ดิกเดม	-	/	-	-
50.	ไม้ฝาง	-	/	-	-
51.	หอม	-	-	/	/
52.	โหระพา	-	-	/	/
53.	มะนาว	-	-	/	/
54.	พริกขี้หนู	-	-	/	/
55.	เครือเดา	/	-	-	-
56.	ด่วนไผ่	-	-	/	/
57.	จีปุก	/	-	-	-
58.	ปังจี	/	-	-	-
59.	ขางขาว	/	-	-	-
60.	ขางแดง	/	-	-	-
61.	ผักจ้ำ	/	-	-	-
62.	ใบเตย	/	-	/	-
63.	ผักหมหนาม	/	-	-	-
64.	ต้นจิก	/	-	-	-
65.	รากผักดีด	/	-	-	-
66.	ไพล	-	-	/	-
67.	มะเฟือง	-	-	/	-
68.	มะยม	-	-	/	-
69.	ไม้แงะ	/	-	-	-
70.	ไม้เปา	/	-	-	-
71.	ต้นสาบเสือ	/	-	-	-

ตารางที่ 1 รายชื่อสมุนไพรในป่าชุมชนและในชุมชน (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สมุนไพรในป่าชุมชน		สมุนไพรในบ้าน/ชุมชน	
		เพื่อทำยา/อุปโภค/บริโภค	เพื่อขาย	เพื่อทำยา/อุปโภค/บริโภค	เพื่อขาย
72.	ต้นมะเกลือ	/	-	-	-
73.	รากไม้ไผ่	/	-	-	-
74.	ไม้มะม่วงสามปี	/	-	-	-
75.	หญ้าดูดเน่า	/	-	-	-
76.	ผักหวาน	/	-	-	-
77.	ฝิ่นต้น	-	-	/	-
78.	หนวดฤาษี	-	/	-	/
79.	หางกระรอก	-	/	-	/
80.	ไม้ประดู่	/	-	-	-
81.	ต้นสะเปาลม	/	-	-	-
82.	พญาเสือโคร่ง	-	-	/	-
83.	ใบเป้า	/	-	-	-
84.	ต้นน้อยหน่า	/	-	/	-
85.	ทองพันชั่ง	-	/	/	/
86.	ขิง	-	-	/	/

นอกจากสมุนไพรที่กล่าวมาแล้วยังมีอาหารป่าที่ถือว่าเป็นส่นหนึ่งของสมุนไพรที่ชาวบ้านโดยกลุ่มแม่บ้านได้ทำการสำรวจไว้ เช่น ผักหวาน ผักรวม ใบตองตึง เห็ดถอบ เห็ดฟ้า เห็ดโคน เห็ดปู่โจ (เห็ดไข่เหลือง) เห็ดหล่ม เห็ดรวม และเห็ดขมิ้น เป็นต้น

จำนวนสมุนไพรที่กล่าวมาข้างต้นในชุมชนบ้านทุ่งยาว ยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่ขาดการรวบรวม ทำให้เห็นได้ว่าคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งนับได้ว่าคนดำรงชีวิตอยู่กับชุมชนอยู่กับป่ามาเป็นระยะเวลานาน และองค์ความรู้ต่าง ๆ มาจากวิถีชาวบ้าน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าความรู้บางอย่างที่เกิดขึ้น ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงลักษณะการถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อน ที่ได้ผ่านการปฏิบัติจริง ซึ่งก็เช่น

เดียวกับชุมชนบ้านทุ่งยาวที่ได้รับการถ่ายทอดการเรียนรู้จากบิดา มารดา เครือญาติ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติจริง และหมอพื้นบ้านก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนบ้านทุ่งยาว และในปัจจุบันหมอพื้นบ้านได้เสียชีวิต และยังไม่มีผู้สืบทอดองค์ความรู้ในด้านนี้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งตรงกับแนวคิดของแอลวิน เอ วูลฟ์ (พิมพ์พวัลย์ ปรีดาสวัสดิ์, อ้างแล้ว) ที่แบ่งเครือข่ายสังคมตามพื้นฐานลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีข้อจำกัด (limited network) คือ เป็นการระบุเครือข่ายโดยการตั้งกฎเกณฑ์บางอย่างขึ้นมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เช่น ประเภทบุคคล (ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงาน) หรือบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และจากคำบอกเล่าของคนในหมู่บ้านถึงคนรุ่นก่อนจะมีความเคารพต่อธรรมชาติ และการที่จะรู้จักสมุนไพรชนิดหนึ่งๆนั้นเกิดจากการนำไปใช้จริงยามเจ็บป่วยและมีการจดจำไว้ นอกจากนั้นคนรุ่นก่อนจะมีกุศโลบายที่เล่าต่อๆกันมาในเรื่องต่างๆ อาทิ วิธีการเก็บสมุนไพรแต่ละชนิดจะไม่เหมือนกัน เช่นต้องเก็บตามฤดูกาล หรือเก็บตามวันเวลา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีว่าด้วยการเก็บสมุนไพรเพื่อใช้เป็นยากล่าวคือยาสมุนไพรเป็นส่วนประกอบที่ได้มาจากพืช สัตว์ หรือแร่ธาตุ ตัวยาสมุนไพรจะมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ที่สำคัญคือช่วงเวลาเก็บ การเก็บในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม จะมีผลต่อฤทธิ์การรักษาโรคของยาสมุนไพรได้ ซึ่งหลักทั่วไปในการเก็บส่วนที่ใช้เป็นยาสมุนไพร แบ่งโดยส่วนที่ใช้เป็นยาดังนี้

1. ประเภทรากหรือหัว เก็บในช่วงที่พืชหยุดเจริญเติบโต ใบดอกร่วงหมด หรือในช่วงฤดูหนาวถึงปลายฤดูร้อน เนื่องจากในช่วงนี้รากและหัวมีการสะสมปริมาณของตัวยาไว้ค่อนข้างสูง วิธีการเก็บใช้วิธีขุดอย่างระมัดระวัง เช่น กระชาย กระทือ และข่า
2. ประเภทใบหรือเก็บทั้งต้น ต้องเก็บในช่วงที่พืชเจริญเติบโตมากที่สุด เช่นไม่เก็บใบที่อ่อนหรือแก่เกินไป เก็บช่วงดอกตูม เริ่มบาน เนื่องจากในช่วงเวลานั้น ในใบมีตัวยามากที่สุด วิธีการเก็บใช้เด็ด เช่น กระเพรา ขลู่ ฝรั่ง ฟ้าทะลายโจร
3. ประเภทเปลือกต้นและเปลือกราก เปลือกต้นส่วนมากจะเก็บในระหว่างช่วงฤดูร้อนต่อฤดูฝน ปริมาณยาในพืชสูงและลอกออกง่าย
4. ประเภทดอก จะเก็บในช่วงดอกเริ่มบาน แต่เป็นบางชนิดที่เก็บในช่วงดอกตูม เช่นกานพลู เก็บในช่วงที่เปลี่ยนสีเขียวเป็นสีแดง

5. ประเภทผลและเมล็ด บางชนิดเก็บในช่วงที่ผลยังไม่สุก เช่นฝรั่งเก็บผลอ่อนใช้แก้ท้องร่วง แต่โดยทั่วไปมักเก็บตอนผลแก่ เช่น มะแว้งต้น ดีปลี เมล็ดฟักทอง

ระบบการจัดการและการอนุรักษ์สมุนไพร

จะเห็นได้ว่าการจัดการสมุนไพรของชาวบ้านในอดีตได้ใช้วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อเป็นกลไกหลักในการควบคุมและจัดการ เช่น ความเชื่อที่ว่าเวลาเข้าป่าจะไม่เด็ดใบไม้มาพัดเพราะจะทำให้ เย็นสบายแล้วจะง่วงนอน ผีป่าก็จะมาเอาชีวิตไป ในความเป็นจริงคือ ถ้านอนหลับในป่าอาจทำให้เกิดอันตรายได้ หรือการที่ไม่เด็ดใบไม้มารองนั่งเพราะจะทำให้ร้อน ในความเป็นจริงคือเมื่อเด็ดใบไม้มาแล้วไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ก็เท่ากับว่าเป็นการทำลาย หรือแม้แต่การเก็บสมุนไพรก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งระบบการจัดการและการอนุรักษ์สมุนไพรในชุมชนบ้านทุ่งยาวมีประวัติศาสตร์และมีการสั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตซึ่งมีคุณค่าเอนกอนันต์ และชาวบ้านทุ่งยาวก็มีจิตสำนึกที่ดีในการใช้สมุนไพร จะนำมาเพื่อการรักษาและบรรเทาอาการเจ็บป่วยพื้นฐานเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีความตระหนักและเห็นคุณค่าในการที่จะนำสมุนไพรออกจากป่ามาใช้ประโยชน์มากขึ้น ตัวอย่างเช่นในอดีตได้มีชาวบ้านจากนอกหมู่บ้านเข้ามาเก็บสมุนไพร อาหารป่า และนำออกจากหมู่บ้านทุ่งยาวไปขาย ซึ่งในขณะนั้นทางหมู่บ้านยังไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่ชัดในการดูแลรักษาสมุนไพร มีก็เพียงกฎเกณฑ์ที่อิงจากกฎระเบียบของป่าชุมชน แต่ในปัจจุบันกรรมการบ้านทุ่งยาวจึงได้มีการพูดคุยปรึกษาหารือถึงการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรมากขึ้นและขอให้ทุกคนตระหนักถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เนื่องจากเมื่อมีการใช้ประโยชน์ก็จะมีการรักษาควบคู่กันไป ซึ่งในหมู่บ้านทุ่งยาว ระบบการอนุรักษ์จะผูกติดกับวัฒนธรรม ความเชื่อ และคำสั่งสอนจากปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา เครือญาติ ตลอดจนหมอพื้นบ้านเป็นหลัก การรักษาและอนุรักษ์ไว้จะอยู่ภายใต้วิถีชีวิตที่ดำเนินไปอย่างปกติ นอกเหนือจากนี้จะมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อรักษาสมุนไพรและทรัพยากรป่าไม้ การดูแลป่าให้คงอยู่กับชุมชนจะทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตขึ้นมากมาย และจากคำบอกเล่าของชาวบ้านขณะนี้ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวมีความอุดมสมบูรณ์มากมีผีเสื้อเพิ่มมากขึ้นแสดงว่าพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ ถึงแม้ว่าสถานการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทำให้ชุมชนต้องมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด มีคนรุ่นใหม่เพิ่มมากขึ้น ระบบการอนุรักษ์จึงต้องมีการผสมผสานกับแนวคิดและวิธีการใหม่ ๆ เช่นการให้ความรู้ โดยการอบรม การตั้งกลุ่ม การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนภายนอก กิจกรรมเหล่านี้จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสร้างให้คนในชุมชนได้เกิดจิตสำนึก หวงแหน และเห็นคุณค่าในสมุนไพรร่วมกัน

4.3 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

การศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นภาคเหนือ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 171 ราย ผลการศึกษามีดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (ตารางที่ 2) กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย จำนวน 107 คน (ร้อยละ 62.6) และเพศหญิง 64 คน (ร้อยละ 37.4) ส่วนใหญ่มีช่วงอายุระหว่าง 36 – 45 ปี จำนวน 44 คน (ร้อยละ 25.7) รองลงมาคือ 56 ปีขึ้นไป จำนวน 36 คน (ร้อยละ 21.1) ช่วงอายุ 46 – 55 ปี คือจำนวน 34 คน (ร้อยละ 19.9) ช่วงอายุ 26 – 35 ปี จำนวน 31 คน (ร้อยละ 18.1) ช่วงอายุ 16 – 25 ปี จำนวน 20 คน (ร้อยละ 11.7) และต่ำกว่า 15 ปี จำนวน 6 คน (ร้อยละ 3.5) ตามลำดับ

ระดับการศึกษาส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาคือ จำนวน 117 คน (ร้อยละ 68.4) รองลงมาคือมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า จำนวน 38 คน (ร้อยละ 22.2) อนุปริญญาหรือเทียบเท่าจำนวน 8 คน (ร้อยละ 4.7)และอื่น ๆ จำนวน 4 คน (ร้อยละ 2.3) ส่วนมากกลุ่มตัวอย่างมีการศึกษาในระดับประถมศึกษาเนื่องจากเป็นการศึกษาภาคบังคับ และอาชีพของชาวบ้านทุ่งยาวส่วนมากประกอบอาชีพการเกษตร เช่น ทำสวน ทำนา ขายผลผลิตทางการเกษตร มีรายได้น้อย และต้องทำงานตลอดทั้งปี โอกาสทางการศึกษาจึงมีค้อนข้างน้อย

ด้านการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเป็นเวลามากกว่า 20 ปี จำนวน 130 คน (ร้อยละ 76.0) รองลงมา คือ 16 – 20 ปี จำนวน 21 (ร้อยละ 12.3) 11 – 15 ปี 12 คน (ร้อยละ7.0) 6 –10 ปี 5 คน (ร้อยละ 2.9) และต่ำกว่า 5 ปี 3 คน (ร้อยละ 1.8) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชนทุ่งยาวเป็นระยะเวลายาวนาน คือผู้ทำงาน ลูกหลานของผู้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านทุ่งยาว ซึ่งมีการต่อสู้เพื่อรักษาบ้าน รักษาป่าของตนเอง มีพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีความรักและหวงแหนในบ้านของตนและไม่โยกย้ายไปที่อื่น

สำหรับการประกอบอาชีพส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรกรรม จำนวน 78 คน (ร้อยละ 45.6) เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ ขายผลผลิตทางการเกษตร หาของป่า อาชีพรับจ้าง จำนวน 58 คน (ร้อยละ 33.9)เช่น รับจ้างทั่วไป รับจ้างทำงานในนิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น กำลังศึกษาอยู่ จำนวน 14 คน (ร้อยละ 8.2) และ รับราชการ รัฐวิสาหกิจ จำนวน 8 คน (ร้อยละ4.7) ค้าขาย จำนวน 7 คน (ร้อยละ4.1) อื่น ๆ จำนวน 6 คน (ร้อยละ 3.6) เช่น แม่บ้าน สมาชิกองค์กรปกครองท้องถิ่น และธุรกิจส่วนตัว จะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรดังนั้นรายได้หลักของชาวบ้านทุ่งยาวจึงมาจากการเกษตรกรรม เช่นทำนา ทำสวน การขายผลผลิตทางการเกษตร การหาของป่า เป็นต้น

สำหรับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม 94 คน (ร้อยละ 55) และจากจำนวนผู้เคยเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มองค์กรดังต่อไปนี้ คือ เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรมากที่สุดคือ 55 คน(ร้อยละ 32.2) รองลงมาเป็นกรรมการหมู่บ้าน 32 คน (ร้อยละ 18.7) เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านจำนวน 20 คน(ร้อยละ 11.7) สมาชิกอาสาป้องกันหมู่บ้าน 13 คน(ร้อยละ 2.6) เป็นกรรมการวัด 9 คน(ร้อยละ 5.3) กลุ่มเยาวชน 5 คน(ร้อยละ 2.9) เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 4 คน (ร้อยละ 2.3) ตามลำดับ นอกจากนั้นยังได้เข้าร่วมเป็นกรรมการป่าไม้ กรรมการสัตว์ทุ่งยาวและกรรมการโรงเรียนจำนวนกลุ่มละ 1 คน กล่าวได้ว่า การที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรในหมู่บ้านส่วนใหญ่กลุ่มในกิจกรรมหมู่บ้านเป็นกลุ่มทางการเกษตร สอดคล้องกับอาชีพหลักของชาวบ้าน คือ ทำนา ทำสวน การขายผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เคยเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มมี 77 คน (ร้อยละ 45.0)

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนก ตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยในท้องถิ่น อาชีพ และการเข้าร่วมเป็นกลุ่มองค์กร

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	107	62.6
หญิง	64	37.4
รวม	171	100.0
อายุ		
ต่ำกว่า 15 ปี	6	3.5
16-25 ปี	20	11.7
26-35 ปี	31	18.1
36-45 ปี	44	25.7
46-55 ปี	34	19.9
56 ปีขึ้นไป	36	21.1
รวม	171	100.0
ระดับการศึกษาสูงสุด		
ประถมศึกษา	117	68.4
มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	38	22.2
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	8	4.7
ปริญญาตรี	4	2.3
อื่น ๆ	4	2.3
รวม	171	100.0

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนก ตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษาระยะเวลาที่อาศัยในท้องถิ่น อาชีพ และการเข้าร่วมเป็นกลุ่มองค์กร (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น		
มากกว่า 20 ปี	130	76.0
16-20 ปี	21	12.3
11-15 ปี	12	7.0
6-10 ปี	5	2.9
ต่ำกว่า 5 ปี	3	1.8
รวม	**171**	**100.0**
อาชีพ		
เกษตรกรรม	78	45.6
รับจ้าง	58	33.9
นักศึกษา	14	8.2
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	8	4.7
ค้าขาย	7	4.1
แม่บ้าน	3	1.8
สมาชิกองค์กรปกครองท้องถิ่น	2	1.2
ธุรกิจส่วนตัว	1	0.6
รวม	**171**	**100.0**
การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน		
เคย	94	55
ไม่เคย	77	45.0
รวม	**171**	**100.0**

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนก ตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษาระยะเวลาที่อาศัยในท้องถิ่น อาชีพ และการเข้าร่วมเป็นกลุ่มองค์กร (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
ถ้าเคย ท่านเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มองค์กรใด		
เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร	55	32.2
เป็นกรรมการหมู่บ้าน	32	18.7
กลุ่มแม่บ้าน	20	11.7
เป็นสมาชิกอาสาป้องกันหมู่บ้าน	13	7.6
เป็นกรรมการวัด	9	5.3
เยาวชน	5	2.9
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	4	2.3
อ.บ.ต.	1	0.6
กรรมป่าไม้	1	0.6
กรรมการสัตว์ทุ่งยาว	1	0.6
กรรมการโรงเรียน	1	0.6

ตอนที่ 2 การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร

ในเรื่องการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยเข้าไปใช้สมุนไพรในป่าชุมชนเพื่อนำมาทำยา อุปโภค บริโภคคือ จำนวน 117 คน (ร้อยละ 68.4) และเคยเข้าไปใช้ประโยชน์จากสมุนไพรโดยขุดต้น ราก ใบ เพื่อนำมาทำยา อุปโภค และบริโภค จำนวน 54 คน (ร้อยละ 31.6) และในกลุ่มตัวอย่างนี้ไม่เคยใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในป่าชุมชนโดยขุดต้น ราก ใบเพื่อไปขายเป็นจำนวน 165 คน (ร้อยละ 96.5) และมีจำนวนเพียง 6 คนเท่านั้น(ร้อยละ 3.5) ที่เคยใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในป่าชุมชนเพื่อนำมาขาย อาจเป็นเพราะว่าจากกระแสการอนุรักษ์ป่าชุมชน และการลดลงของสมุนไพร ประกอบกับมีการดูแลและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนค่อนข้างมีระเบียบ กฎเกณฑ์ จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักและใช้ประโยชน์ของสมุนไพรจากป่าลดลง และโดยส่วนมากจะนำมาใช้ในการทำยาเพื่อรักษาโรคพื้นฐานเท่านั้น

สำหรับสมุนไพรที่ปลูกในบ้านหรือในชุมชน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะปลูกสมุนไพรไว้ในบ้านและมีการขุดต้น ราก ใบเพื่อใช้ในการทำยา อุปโภค บริโภค เป็นจำนวน 108 คน (ร้อยละ 63.2) และไม่เคยปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ดังกล่าวจำนวน 63 (ร้อยละ36.8) ซึ่งในจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เคยปลูกสมุนไพรในบ้านหรือในชุมชนส่วนมากจะเป็นการปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ซึ่งไม่เคยขุดต้น ราก ใบ ของสมุนไพรเพื่อนำไปขายเป็นจำนวน 155 คน(ร้อยละ 90.6) และมีส่วนน้อย คือ 16 คน (ร้อยละ 9.4) ที่มีการปลูกสมุนไพรในบ้านหรือชุมชนเพื่อขุด ต้น ราก ใบของสมุนไพรไปขาย และรายชื่อสมุนไพรที่กลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อมูลทั้งหมดแสดงไว้ในภาคผนวกพร้อมทั้งแยกรายชื่อสมุนไพรที่มีในป่าชุมชนและรายชื่อสมุนไพรที่ปลูกไว้ในบ้านหรือในชุมชน เป็นต้น ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนและร้อยละของตัวอย่างที่มีการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร

การใช้ประโยชน์	จำนวนคน (%)		
	เคย	ไม่เคย	รวม
ป่าชุมชน			
- อุปโภค/บริโภค	54(31.6)	117(68.4)	171(100.0)
- ขาย	5 (3.5)	165(96.5)	171(100.0)
ในบ้านหรือในชุมชน			
- อุปโภค/บริโภค	108(63.2)	63 (36.8)	171(100.0)
- ขาย	16 (9.4)	155(90.6)	171(100.0)

การนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยพบว่าส่วนใหญ่จำนวน 130 คน (ร้อยละ 76.0) เคยใช้สมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ ของตัวเอง เพื่อเป็นการรักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยที่เป็นอาการพื้นฐานทั่วไป เช่น เป็นไข้ ปวดหัว ตัวร้อน ท้องเสีย หกล้มเป็นแผลถลอก เป็นต้น ซึ่งจะใช้สมุนไพรที่มีอยู่และหาง่ายในป่าชุมชนและในชุมชน และมีจำนวน 41 คน (ร้อยละ 24.0) ที่ไม่เคยใช้สมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ ด้วยตัวเองเนื่องจากการพัฒนาในเส้นทางคมนาคม ทำให้มีการติดต่อกับภายนอกชุมชนได้สะดวก และการแพทย์สมัยใหม่ได้เข้ามามีบทบาทในการรักษา เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการเลือกใช้วิธีรักษาแบบการแพทย์แผนปัจจุบัน

สำหรับวิธีการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคต่าง ๆ พบว่าส่วนใหญ่จะมีการใช้สมุนไพรด้วยตนเอง จำนวน 105 คน (ร้อยละ 61.4) ใช้โดยหมอพื้นบ้าน จำนวน54 คน(ร้อยละ 31.5) และใช้โดยแพทย์แผนปัจจุบัน จำนวน12 คน (ร้อยละ 7.0) ในการใช้สมุนไพรด้วยตนเองเพื่อการรักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยในเบื้องต้น เป็นการบรรเทาอาการโดยทั่วไปเพราะมีความรู้และประสบการณ์ที่มีการสืบทอดมาจากบิดา มารดา ผู้รู้และจากการพูดคุยบอกต่อ ซึ่งเป็นวิธีที่ง่ายและไม่ซับซ้อน นอกจากนี้ศึกษายังพบว่า บุคคลในวัยต่าง ๆ ที่ได้มีการนำสมุนไพรมาใช้เพื่อรักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยมากที่สุด คือ วัยผู้ใหญ่ จำนวน 133 (ร้อยละ 71.8) วัยชราจำนวน 71 (ร้อยละ 41.5) และวัยเด็ก จำนวน 57 คน (ร้อยละ 33.3) ตามลำดับ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนร้อยละการนำสมุนไพรมาใช้จำแนกตามวิธีใช้และใช้รักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยในบุคคลวัยต่าง ๆ

การใช้ประโยชน์จากสมุนไพร	จำนวน	ร้อยละ
การใช้สมุนไพรในการรักษาโรคต่างๆ ของชาวบ้าน		
เคย	130	76.0
ไม่เคย	41	24.0
รวม	171	100.0
ใช้สมุนไพรโดยวิธีใด		
ใช้ด้วยตัวเอง	105	61.4
ใช้โดยหมอพื้นบ้าน	54	31.5
ใช้โดยแพทย์แผนปัจจุบัน	12	7.0
รวม	171	100.0
ในครอบครัวมีการนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยในบุคคลวัยต่าง ๆ		
วัยผู้ใหญ่	133	77.8
วัยชรา	71	41.5
วัยเด็ก	57	33.3

ตอนที่ 3 เครือข่าย การแลกเปลี่ยนข่าวสาร การเรียนรู้และการถ่ายทอด

จากการสอบถามถึงเครือข่ายการใช้สมุนไพรระหว่างกลุ่มในหมู่บ้านหรือชุมชนพบว่า ส่วนใหญ่ทราบว่าในชุมชนมีเครือข่ายการใช้สมุนไพรระหว่างกลุ่ม จำนวน 118 คน (ร้อยละ 69.0) ไม่ตอบและไม่ทราบว่ามีเครือข่ายการใช้สมุนไพรฯ จำนวน 53 คน (ร้อยละ 31.0)

ส่วนการเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สมุนไพร เช่น การอบรม การร่วมปลูกสมุนไพร การเดินป่าหาสมุนไพร เป็นต้น และกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่ากิจกรรมการอนุรักษ์สมุนไพรส่วนใหญ่ คือ จำนวน 102 คน (ร้อยละ 59.6) ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สมุนไพร รองลงมาคือจำนวน 59 คน (ร้อยละ 34.5) เข้าร่วมกิจกรรมเป็นบางครั้ง และจำนวน 10 คน (ร้อยละ 5.8) เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์สมุนไพรทุกครั้งที่มีกิจกรรม

ในการที่เข้าร่วมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมพบว่า ส่วนใหญ่จำนวน 90 คน (ร้อยละ 52.6) ได้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นบางครั้ง รองลงมาคือ จำนวน 48 คน (ร้อยละ 28.1) ไม่เคยเข้าร่วมเลย และจำนวน 33 คน (ร้อยละ 19.3) เข้าร่วมทุกครั้งที่มีกิจกรรม

จะเห็นได้ว่ามีการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากกว่าการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์สมุนไพร ทั้งนี้เนื่องจาก กิจกรรมเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นกว้าง ๆ และเป็นข้อตกลงในหมู่บ้านว่าทุกครัวเรือนจะต้องเข้าร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน ถ้าครัวเรือนใดไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจะต้องจ่ายเงินในการจ้างบุคคลอื่นให้มาร่วมกิจกรรมแทน ในขณะที่กิจกรรมการอนุรักษ์สมุนไพรนั้นเป็นกลุ่มเฉพาะเจาะจงและสืบเนื่องมาจากการไม่เคยเข้าร่วมกลุ่มสมุนไพร หรือไม่เคยทราบว่ามีเครือข่าย หรือกลุ่มสมุนไพรในหมู่บ้าน ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนร้อยละของการเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับสมุนไพร และกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระหว่างกลุ่มหรือชุมชน

การเข้าร่วมกิจกรรม	สมุนไพร	อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ไม่เคยเข้าร่วมเลย	102(59.6)	48(28.1)
ทุกครั้งที่มีกิจกรรม	10(5.8)	33(19.3)
บางครั้ง	59(34.5)	90(52.6)
รวม	171(100.0)	171(100.0)

การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องสมุนไพร พบว่า ประชาชนได้เคยรับทราบข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ มากน้อยเรียงลำดับดังนี้ สื่อโทรทัศน์ จากการสนทนากับบุคคลอื่น เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อนบ้าน เป็นต้น สื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ วารสาร/นิตยสาร และจากการอบรมสัมมนา แต่เมื่อพิจารณาโอกาสการเข้าถึงของแหล่งข่าวสารพบว่า โทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ เป็นแหล่งข่าวสารที่ประชาชนเคยได้รับเรื่องสมุนไพรบ่อยครั้งหรือเป็นประจำ สืบเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจและสังคม ความเจริญหรือการดำเนินชีวิตแบบเมือง ที่โทรทัศน์และวิทยุ เป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งจะพบว่าแทบทุกครัวเรือนจะมีเครื่องใช้เหล่านี้ จึงเป็นแหล่งข่าวสารที่สำคัญของประชาชนด้วย ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนร้อยละของการที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับสมุนไพรจากแหล่งต่าง ๆ

แหล่งข่าวสาร	ไม่เคย	เคย			รวม
		นาน ๆครั้ง	บ่อยครั้ง	ประจำ	
1. หนังสือพิมพ์	65(38.0)	68(39.8)	34(19.9)	4(2.3)	171 (100.0)
2. วารสาร/นิตยสาร	91(53.2)	67(39.2)	11(6.4)	2(1.2)	171 (100.0)
3. วิทยุ	43(25.1)	69(40.4)	43(25.1)	16(9.4)	171 (100.0)
4. โทรทัศน์	22(12.9)	75(43.9)	47(27.5)	27(15.8)	171 (100.0)
5. การอบรม/สัมมนา	113(66.1)	48(28.1)	9(5.3)	1(0.6)	171 (100.0)
6. การสนทนากับบุคคลอื่น เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อนบ้าน	38(22.2)	106(62.0)	24(14.0)	3(1.8)	171 (100.0)

การพูดคุยเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ฯ จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีการพูดคุยเกี่ยวกับการร่วมงานอนุรักษ์สมุนไพรในหมู่บ้านกับเพื่อนบ้านเฉพาะช่วงกิจกรรมจำนวน 87 คน (ร้อยละ 50.9) ไม่เคยพูดเลย 52 คน (ร้อยละ30.4) นอกจากนั้นเป็นการพูดคุยในบางครั้ง/บางโอกาส 25 คน (ร้อยละ 14.6) พูดทุกวัน 6 คน (ร้อยละ 3.5) และคุยประจำ 1 คน (ร้อยละ 0.6)

จากการสอบถามความเห็นเกี่ยวกับความจำเป็นในการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สมุนไพรของประชาชนพบว่าส่วนใหญ่จำนวน 113 คน (ร้อยละ 66.1) คิดว่าประชาชนทั่วไปจำเป็นต้องได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สมุนไพร และคิดว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์เป็นจำนวน 46 คน (ร้อยละ 26.9) มีเพียง 12 คน (ร้อยละ 7.0) ที่คิดว่าจำเป็น

และเมื่อได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์สมุนไพรแล้วเกิดความรู้สึกสนใจอยู่บ้างถึงสนใจอยากมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรในชุมชน จำนวน 95 คน (ร้อยละ 55.6) และจำนวน 71 คน (ร้อยละ 41.5) และไม่สนใจเลย จำนวน 5 คน (ร้อยละ 2.9) ดังตารางที่ 7

ในเรื่องการถ่ายทอดการเรียนรู้การอนุรักษ์สมุนไพร พบว่าส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดการเรียนรู้การอนุรักษ์สมุนไพรจากบิดา มารดา เครือญาติมากที่สุดจำนวน 115 คน (ร้อยละ 67.3) รองลงมาคือหมอพื้นบ้าน จำนวน 68 คน (ร้อยละ 39.8) สถาบันการศึกษา กลุ่มอนุรักษ์ วัด จากโทรทัศน์และเพื่อนบ้าน ตามลำดับ และเมื่อได้เรียนรู้การอนุรักษ์สมุนไพรแล้วส่วนใหญ่ จำนวน 125 คน (ร้อยละ 73.1) ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งบทบาทในการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ดังกล่าว คือ จำนวน 6 คน (ร้อยละ 3.5) เป็นหัวหน้ากลุ่มในการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ จำนวน 67 คน (ร้อยละ 39.2) เป็นผู้ร่วมงานและสมาชิก อีกจำนวน 29 คน (ร้อยละ 17.0) เป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนและร้อยละวิธีการรับข่าวสารเรื่องการอนุรักษ์

กิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ
การพูดคุยเกี่ยวกับการร่วมงานอนุรักษ์สมุนไพรในหมู่บ้านกับเพื่อนบ้าน		
พูดเฉพาะช่วงกิจกรรม	87	50.9
ไม่เคยเลย	52	30.4
บางครั้ง/บางโอกาส	25	14.6
ทุกวันและคุยประจำ	7	4.1
รวม	171	100.0
ความคิดเห็นในการได้รับข่าวสาร เกี่ยวกับการอนุรักษ์สมุนไพร		
จำเป็น	113	66.1
จำเป็นอย่างยิ่ง	46	26.9
ไม่จำเป็น	12	7.0
รวม	171	100.0
เมื่อท่านได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์สมุนไพรแล้ว ท่านมีความรู้สึกอย่างไรกับการมีการอนุรักษ์สมุนไพรในชุมชนของท่าน		
สนใจอยู่บ้าง	95	55.6
สนใจและอยากเข้ามามีส่วนร่วม	71	41.5
ไม่เคยสนใจเลย	5	2.9
รวม	171	100.0

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

ตารางที่ 8 แสดงจำนวนและร้อยละการได้รับการถ่ายทอดการเรียนรู้

การได้รับการถ่ายทอดการเรียนรู้การอนุรักษ์สมุนไพรจาก	**จำนวน**	**ร้อยละ**	**ลำดับ**
บิดา มารดา เครือญาติ	115	67.3	1
หมอพื้นบ้าน	68	39.8	2
สถาบันการศึกษา	60	35.1	3
กลุ่มอนุรักษ์	54	31.6	4
วัด	30	17.6	5
อื่น ๆ (เพื่อนบ้าน โทรทัศน์)	21	12.3	6
การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์	**จำนวน**		**ร้อยละ**
เมื่อท่านมีการเรียนรู้ในการอนุรักษ์สมุนไพรแล้วท่านมีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างกันหรือไม่			
มี	125		73.1
ไม่มี	46		26.9
รวม	**171**		**100.0**
ถ้ามี ท่านอยู่บทบาทใด			
ผู้ร่วมงาน / สมาชิก	67		53.6
ผู้สังเกต	29		23.2
ไม่มีบทบาท/ผู้สังเกต	23		18.4
หัวหน้ากลุ่ม	6		4.8
รวม	125		100.0

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

ตอนที่ 4 ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร

ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร จากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพรอยู่ในระดับมากเนื่องจากสามารถตอบคำถามและเข้าใจในการอนุรักษ์สมุนไพรโดยตอบถูกเป็นส่วนใหญ่ เช่น เข้าใจในความหมายของการอนุรักษ์สมุนไพรว่า หมายถึงการใช้สมุนไพรให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และยาวนานมากที่สุด โดยคำนึงถึงการประหยัดและใช้อย่างคุ้มค่า และยังเห็นว่าสมุนไพรมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ เพราะถือว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐาน เป็นยารักษาโรค เป็นอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน ตัวอย่างเช่น มีความรู้ว่าฟ้าทะลายโจรเมื่อนำมาปรุงเป็นยาลูกกลอนแล้วใช้เป็นยาแก้เจ็บคอ ท้องเสีย แก้ไข ขิงขมิ้น ตะไคร้ พริกกระเทียม ใบมะกรูดเป็นผักพื้นบ้านสมุนไพรที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ และน้ำยางสีเหลือง จากใบว่านหางจระเข้เคี่ยวให้แห้ง ใช้เป็นยาระบาย วุ้นสดจากใบใช้รักษาแผลที่เกิดจากไฟไหม้ แผลถูกแมลงสัตว์กัดต่อย นอกจากนี้แล้วกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้อยู่ในระดับมาก ถึงเหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์สมุนไพรคือ เพื่อความสมดุลของธรรมชาติ เพื่อให้สัตว์มีที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งอาหารสัตว์ และการมีสมุนไพรมากในป่าชุมชนหรือในชุมชนถือว่าเป็นประโยชน์ในการดำรงซึ่งความหลากหลายของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ และยังพบว่า การที่สมุนไพรถูกนำจากป่าชุมชนมาใช้โดยไม่มีการปลูกเพิ่มจะมีผลโดยตรงต่อการรักษาสมดุลของธรรมชาติ คือมีการใช้มากทำให้หมดสิ้นไป และการใช้เกินความต้องการถือว่าเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย ประกอบกับปัจจุบัน รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 มาตรา 46 บัญญัติว่า "บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิ์อนุรักษ์หรือฟื้นฟู จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ" ซึ่งในที่นี้หมายรวมถึงการใช้ยาหรือสมุนไพรจากชุมชนในการรักษาโรคด้วย ซึ่งประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ในเรื่องนี้และยังสามารถอธิบายได้อีกว่า การอนุรักษ์สมุนไพรควรเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนโดยมีผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้ทำหน้าที่ให้ความรู้ และการที่ให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพรก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ถูกต้องในการสงวนรักษาสมุนไพร สำหรับในส่วนที่กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ระดับปานกลาง เช่น บางกลุ่มยังเข้าใจว่าการอนุรักษ์เป็นหน้าที่ของกรรมการหมู่บ้าน ผู้ดูแลป่าชุมชน โดยเฉพาะ เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ และถือว่าสมุนไพรในป่าชุมชนจัดว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มากใช้เท่าไรก็ไม่หมดสิ้นและวิธีการแก้ปัญหาคือการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นต้น

สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลมีระดับความรู้มากในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร คือในช่วงคะแนน 14 – 20 คะแนน เป็นจำนวน 116 คน (ร้อยละ 67.8) และมีระดับความรู้ปานกลาง คือ ช่วงคะแนน 7 – 13 คะแนนจำนวน 55 คน (ร้อยละ 32.2)

เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่า ค่าคะแนนเฉลี่ยของระดับความรู้ของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 14.32 ซึ่งอยู่ในระดับที่มีความรู้มาก จึงสรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร ดังตารางที่ 9 - 10

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนและร้อยละของความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร

ข้อความ	ไม่ใช่	ใช่	ไม่แน่ใจ	รวม
1. การอนุรักษ์สมุนไพรหมายถึง การใช้สมุนไพรให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และยาวนานมากที่สุด โดยคำนึงถึงการประหยัดและใช้อย่างคุ้มค่า	6(3.5)	155(90.6)	10(5.8)	171 (100.0)
2. สมุนไพรมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ คือเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิต	9(5.3)	146(85.4)	16(9.4)	171 (100.0)
3. การอนุรักษ์สมุนไพร ไม่รวมถึงการสนับสนุนให้ปลูกเพิ่ม	91(53.2)	51(29.8)	29(17.0)	171 (100.0)
4. การอนุรักษ์สมุนไพรควรปลูกทดแทนทุกครั้งที่มีการนำไปใช้	9(5.3)	137(80.1)	25(14.6)	171 (100.0)
5. เหตุผลที่สำคัญที่สุดที่เราต้องช่วยกันอนุรักษ์สมุนไพร คือ เพื่อรักษาความสมดุลของธรรมชาติ	9(5.3)	147(86.0)	15(8.8)	171 (100.0)
6. การอนุรักษ์สมุนไพรในชุมชนเป็นประโยชน์ในการทำให้สัตว์มีที่อยู่อาศัยหรือเป็นแหล่งอาหารของสัตว์	27(15.8)	127(74.3)	17(9.9)	171 (100.0)

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนและร้อยละของความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร (ต่อ)

ข้อความ	ไม่ใช่	ใช่	ไม่แน่ใจ	รวม
7. ประโยชน์ทางตรงของสมุนไพร คือ เป็นยารักษาโรคและเป็นอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน	11(6.4)	156(91.2)	4(2.3)	171 (100.0)
8. การที่สมุนไพรมากในป่าชุมชนหรือในชุมชน ถือว่าเป็นประโยชน์ในการดำรงซึ่งความหลากหลายของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์	9(5.3)	137(80.1)	25(14.6)	171 (100.0)
9. การที่สมุนไพรถูกนำจากป่าชุมชนมาใช้โดยไม่มีการปลูกเพิ่มจะมีผลโดยตรงต่อการรักษาสมดุลของธรรมชาติ คือมีการใช้มากทำให้หมดสิ้นไป	13(7.6)	141(82.5)	17(9.9)	171 (100.0)
10. การอนุรักษ์สมุนไพรควรเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคน โดยมีผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้นำทางที่ดีในทางปฏิบัติ	7(4.1)	158(92.4)	6(3.5)	171 (100.0)
11. การให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพรเป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกต้องในการสงวนรักษาสมุนไพร	5(2.9)	155(90.6)	11(6.4)	171 (100.0)
12. การนำสมุนไพรมาใช้เกินความต้องการเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย	25(14.6)	139(81.3)	7(4.1)	171 (100.0)
13. สมุนไพรในป่าชุมชนจัดว่าเป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ใช้ไปจำนวนมากเท่าไรก็ไม่หมดสิ้น	93(54.4)	61(35.7)	17(9.9)	171 (100.0)
14. วิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสมุนไพรที่ถูกใช้และทำลายไป วิธีที่ดีที่สุด คือ การปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ	88(51.5)	63(36.8)	20(11.7)	171 (100.0)

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนและร้อยละของความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร (ต่อ)

ข้อความ	ไม่ใช่	ใช่	ไม่แน่ใจ	รวม
15. การปลูกสมุนไพรในป่าชุมชนเป็นหน้าที่ของกรรมการหมู่บ้านผู้ดูแลป่าชุมชนโดยเฉพาะ	91(53.2)	63(36.8)	17(9.9)	171 (100.0)
16. รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 มาตรา 46 บัญญัติว่า "บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิ์อนุรักษ์หรือฟื้นฟู จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ" ซึ่งในที่นี้หมายรวมถึง การใช้ยาหรือสมุนไพรจากชุมชนในการรักษาโรคด้วย	12(7.0)	128(74.9)	31(18.1)	171 (100.0)
17. ฟ้าทลายโจรเมื่อนำมาปรุงเป็นยาลูกกลอนแล้ว ใช้เป็นยาแก้เจ็บคอ ท้องเสีย แก้ไข้	15(8.8)	131(76.6)	25(14.6)	171 (100.0)
18 ขิง ขมิ้น ตะไคร้ พริก กระเทียม ใบมะกรูด เป็นพืชผักพื้นบ้านสมุนไพรที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ	6(3.5)	162(94.7)	3(1.8)	171 (100.0)
19. น้ำยางสีเหลืองจากใบว่านหางจระเข้เคี่ยวให้แห้ง ใช้เป็นยาระบาย วุ้นสดจากใบใช้รักษาแผลที่เกิดจากไฟไหม้ แผลถูกแมลงสัตว์กัดต่อย	6(3.5)	158(92.4)	7(4.1)	171 (100.0)
20. สมุนไพรทุกชนิดมีประโยชน์ในการดำรงชีวิต จะใช้ปริมาณมากเท่าใดก็ได้ในการอุปโภคบริโภคเพราะไม่มีโทษ	40(23.4)	94(55.0)	37(21.6)	171 (100.0)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

ตารางที่ 10 แสดงระดับคะแนนความรู้ในการอนุรักษ์สมุนไพร

ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร	จำนวน	ร้อยละ
ระดับความรู้มาก (14 – 20 คะแนน)	116	67.8
ระดับความรู้ปานกลาง (7 – 13 คะแนน)	55	32.2
ระดับความรู้น้อย (0 – 6 คะแนน)	-	-
รวม	171	100.0

ค่าเฉลี่ย = 14.32 S.D = 2.00 ค่าต่ำสุด = 9.00 ค่าสูงสุด = 18.00

ตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์สมุนไพรได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการมีส่วนริเริ่มศึกษาปัญหา จากการศึกษาพบว่า
   1.1 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมประชุม ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมแสดงความคิดเห็น ในการพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาการใช้สมุนไพรในชุมชนแต่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวในบางครั้งในระดับรองลงมา
   1.2 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมประชุม ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมแสดงความคิดเห็น ในการค้นหาสาเหตุของความเสื่อมโทรมของสมุนไพรในชุมชน รองลงมาคือมีส่วนร่วมในบางครั้ง และน้อยที่สุดคือทุกครั้ง
   1.3 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมประชุม ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมแสดงความคิดเห็นในการส่งเสริมให้มีการใช้หรือปลูกสมุนไพรทดแทนในชุมชน ซึ่งไม่แตกต่างกันกับกลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนร่วมในบางครั้ง
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน
   2.1 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมประชุม ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมแสดงความคิดเห็นในการวางแผนเกี่ยวกับการจัดตั้งเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์สมุนไพรในชุมชน รองลงมาคือมีส่วนร่วมในบางครั้ง และมีส่วนร่วมทุกครั้งในจำนวนเล็กน้อย

2.2 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมประชุม ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมแสดงความคิดเห็นในการวางแผนเกี่ยวกับการดำเนินงานป้องกัน การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชน รองลงมาคือ มีส่วนร่วมในบางครั้ง

2.3 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมประชุม ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมแสดงความคิดเห็นในการให้ข่าวสาร ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สมุนไพรในชุมชน รองลงมามีส่วนร่วมในบางครั้ง

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

3.1 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน 104 คน (ร้อยละ 60.8) มีส่วนร่วมในบางครั้งของกิจกรรมการป้องกัน การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร รองลงมาคือ 62 คน (ร้อยละ 36.3) ไม่มีส่วนร่มในกิจกรรม และมีเพียง 5 คน (ร้อยละ 2.9) ที่มีส่วนร่วมทุกครั้ง

3.2 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ 116 คน(ร้อยละ 67.8) มีส่วนร่วมและโอกาสในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในบางครั้ง รองลงมาคือไม่มีส่วนร่วมเลย คือ 49 คน (ร้อยละ 28.7) และมีส่วนร่วมทุกครั้งคือจำนวน 6 คน (ร้อยละ 3.5)

3.3 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน 84 คน(ร้อยละ 49.1) ไม่มีส่วนร่วมในการสำรวจสมุนไพรในชุมชน ซึ่งไม่แตกต่างจากกลุ่มที่มีส่วนร่วมในบางครั้งคือจำนวน 81 คน(ร้อยละ47.4) และมีส่วนร่วมทุกครั้งคือ 6 คน (ร้อยละ 3.5)

3.4 การมีส่วนร่วมในการรณรงค์

3.4.1 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน 89 คน (ร้อยละ 52.0)ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการรณรงค์ให้มีการใช้สมุนไพรอย่างถูกต้อง มีส่วนร่วมในบางครั้งจำนวน 73 คน (ร้อยละ 42.7) และมีส่วนร่วมทุกครั้งคือ 9 คน(ร้อยละ 5.3)

3.4.2 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ 84 คน (ร้อยละ 49.1) ไม่มีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้มีการป้องกันเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร ซึ่งไม่ต่างจากกลุ่มที่มีส่วนร่วมในบางครั้งคือจำนวน 81 คน (ร้อยละ 47.4) และมีส่วนร่วมร่วมในทุกครั้งคือ 6 คน (ร้อยละ 3.5)

3.4.3 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ 84 คน (ร้อยละ 49.1) มีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้มีการบำรุงรักษาสมุนไพรในบางครั้ง ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม

ดังกล่าวคือ 80 คน (ร้อยละ 46.8) และมีส่วนร่วมทุกครั้งจำนวน 7 คน (ร้อยละ 4.1)

3.5 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน 95 คน (ร้อยละ 55.5) ไม่มีส่วนร่วมกับองค์กรอื่นที่มีกิจกรรมอนุรักษ์สมุนไพร รองลงมาคือ 69 คน (ร้อยละ 40.4) ที่มีส่วนร่วมในบางครั้ง และ จำนวน 7 คน (ร้อยละ 4.1) มีส่วนร่วมในทุกครั้ง

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

4.1 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน 87 คน (ร้อยละ 50.9) ไม่มีส่วนร่วมในการติดตามการดำเนินงานในการใช้สมุนไพรเพื่อการอนุรักษ์อย่างถูกต้อง รองลงมาจำนวน 76 คน (ร้อยละ 44.4) มีส่วนร่วมในบางครั้ง และจำนวน 8คน (ร้อยละ 4.7) มีส่วนร่วมในทุกครั้ง

4.2 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน 90 คน (ร้อยละ 52.6) ไม่มีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบการดูแลรักษาการใช้สมุนไพรในชุมชน รองลงมาคือ 77 คน (ร้อยละ 45.0) มีส่วนร่วมในบางครั้งและจำนวน 4 คน (ร้อยละ 2.3) มีส่วนร่วมในทุกครั้ง

4.3 พบว่าการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการสำรวจสมุนไพรในชุมชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน 96 คน (ร้อยละ 56.2) ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม รองลงมาคือ 69 คน (ร้อยละ 40.4) มีส่วนร่วมในบางครั้ง และมีเพียง 6 คน (ร้อยละ 3.5) มีส่วนร่วมในทุกครั้ง (ตารางที่ 11)

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์สมุนไพร จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการริเริ่มศึกษาปัญหา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ 110 คน (ร้อยละ 64.3) ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว รองลงมาจำนวน 55 คน (ร้อยละ 32.2) มีส่วนร่วมในบางครั้ง และจำนวน 6 คน (ร้อยละ 3.5) มีส่วนร่วมในทุกครั้งของกิจกรรม นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมในการวางแผนอนุรักษ์สมุนไพรยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน 106 คน (ร้อยละ 62.0) ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว มีเพียง 61 คน (ร้อยละ 35.7) ที่มีส่วนร่วมในบางครั้งและมีส่วนร่วมในทุกครั้งจำนวน 4 คน (ร้อยละ 2.3) สำหรับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในการอนุรักษ์สมุนไพรพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน 94 คน (ร้อยละ 55.0) ยังคงไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม มีเพียง 73 คน (ร้อยละ 42.7) ที่มีส่วนร่วมในบางครั้ง และจำนวน 4 คน (ร้อยละ 2.3) ที่มีส่วนร่วมในทุกครั้ง และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการอนุรักษ์สมุนไพรพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน 92 คน

(ร้อยละ 53.8) ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว รองลงมาคือ 70 คน (ร้อยละ 40.9)ที่มีส่วนร่วมในบางครั้งและ จำนวน 9 คน (ร้อยละ 5.3) ที่มีส่วนร่วมในทุกครั้ง (ตารางที่ 12)

ดังนั้นจะเห็นว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรของชาวบ้านอยู่ในระดับปานกลาง คือมีส่วนร่วมในบางครั้งของกิจกรรม

ตารางที่ 11 แสดงจำนวนและร้อยละของการที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์สมุนไพร

ลักษณะการมีส่วนร่วมในกิจกรรม	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	รวม
1. **การมีส่วนร่วมริเริ่มศึกษาปัญหา**				
1.1 ท่านมีส่วนร่วมในการพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาการใช้สมุนไพรในชุมชนในประเด็นต่อไปนี้ระดับใด				
1.1.1 ร่วมประชุม	96(56.1)	68(39.8)	7(4.1)	171(100.0)
1.1.2 ร่วมปรึกษาหารือ	90(52.6)	75(43.9)	6(3.5)	171(100.0)
1.1.3 ร่วมแสดงความคิดเห็น	87(50.9)	77(45.0)	7(4.1)	171(100.0)
1.2 ท่านมีส่วนร่วมค้นหาสาเหตุของความเสื่อมโทรมของสมุนไพรในชุมชนในประเด็นต่อไปนี้ระดับใด				
1.2.1 ร่วมประชุม	101(59.1)	62(36.3)	8(4.7)	171(100.0)
1.2.2 ร่วมปรึกษาหารือ	96(56.1)	68(39.8)	7(4.1)	171(100.0)
1.2.3 ร่วมแสดงความคิดเห็น	90(52.6)	71(41.5)	10(5.8)	171(100.0)
1.3 ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้มีการใช้หรือการปลูกพืชสมุนไพรทดแทนในชุมชนในประเด็นต่อไปนี้ระดับใด				
1.3.1 ร่วมประชุม	84(49.1)	81(47.4)	6(3.5)	171(100.0)
1.3.2 ร่วมปรึกษาหารือ	80(46.8)	85(49.7)	6(3.5)	171(100.0)
1.3.3 ร่วมแสดงความคิดเห็น	76(44.4)	85(49.7)	10(5.8)	171(100.0)

ตารางที่ 11 แสดงจำนวนและร้อยละของการที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์สมุนไพร (ต่อ)

ลักษณะการมีส่วนร่วมในกิจกรรม	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	รวม
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน				
2.1 ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนเกี่ยวกับการจัดตั้งเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์สมุนไพรในชุมชนในประเด็นต่อไปนี้ระดับใด				
2.1.1 ร่วมประชุม	102(59.6)	62(36.3)	7(4.1)	171(100.0)
2.1.2 ร่วมปรึกษาหารือ	92(53.8)	73(42.7)	6(3.5)	171(100.0)
2.1.3 ร่วมแสดงความคิดเห็น	97(56.7)	65(38.0)	9(5.3)	171(100.0)
2.2 ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนเกี่ยวกับการดำเนินงานป้องกัน การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชุมชนในประเด็นต่อไปนี้ระดับใด				
2.2.1 ร่วมประชุม	99(57.9)	64(37.4)	8(4.7)	171(100.0)
2.2.2 ร่วมปรึกษาหารือ	89(52.0)	77(45.0)	5(2.9)	171(100.0)
2.2.3 ร่วมแสดงความคิดเห็น	94(55.0)	70(40.9)	7(4.1)	171(100.0)
2.3 ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข่าวสาร ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์สมุนไพรในชุมชนในประเด็นต่อไปนี้ระดับใด				
2.3.1 ร่วมประชุม	88(51.5)	75(43.9)	8(4.7)	171(100.0)
3.3.2 ร่วมปรึกษาหารือ	83(48.5)	80(46.8)	8(4.7)	171(100.0)
2.3.3 ร่วมแสดงความคิดเห็น	80(46.8)	85(49.7)	6(3.5)	171(100.0)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

ตารางที่ 11 แสดงจำนวนและร้อยละของการที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์สมุนไพร (ต่อ)

ลักษณะการมีส่วนร่วมในกิจกรรม	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	รวม
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน				
3.1 ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการป้องกัน การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในระดับใด	62(36.3)	104(60.8)	5(2.9)	171(100.0)
3.2 ท่านมีส่วนร่วมและโอกาสในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในระดับใด	49(28.7)	116(67.8)	6(3.5)	171(100.0)
3.3 ท่านมีส่วนร่วมในการสำรวจสมุนไพรในชุมชนระดับใด	84(49.1)	81(47.4)	6(3.5)	171(100.0)
3.4 ท่านมีส่วนร่วมในการรณรงค์ในประเด็นต่อไปนี้ระดับใด				
3.4.1 รณรงค์ให้มีการใช้สมุนไพรอย่างถูกต้อง	89(52.0)	73(42.7)	9(5.3)	171(100.0)
3.4.2 รณรงค์ให้มีการป้องกันเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร	84(49.1)	81(47.4)	6(3.5)	171(100.0)
3.4.3 รณรงค์ให้มีการบำรุงรักษาสมุนไพร	80(46.8)	84(49.1)	7(4.1)	171(100.0)
3.5 ท่านมีส่วนร่วมกับองค์กรอื่นที่มีกิจกรรมอนุรักษ์สมุนไพร ในระดับใด	95(55.5)	69(40.4)	7(4.1)	171(100.0)
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามการประเมินผล				
4.1 ท่านมีส่วนร่วมติดตามการดำเนินงานในการใช้สมุนไพรเพื่อการอนุรักษ์ได้อย่างถูกต้องในระดับใด	87(50.9)	76(44.4)	8(4.7)	171(100.0)
4.2 ท่านมีส่วนร่วมติดตาม ตรวจสอบการดูแล รักษา การใช้สมุนไพรในชุมชนในระดับใด	90(52.6)	77(45.0)	4(2.3)	171(100.0)

ตารางที่ 11 แสดงจำนวนและร้อยละของการที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์สมุนไพร (ต่อ)

ลักษณะการมีส่วนร่วมในกิจกรรม	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	รวม
4.3 ท่านมีส่วนร่วมประเมินผลการสำรวจสมุนไพรในชุมชนในระดับใด	96(56.2)	69(40.4)	6(3.5)	171(100.0)

ตารางที่ 12 แสดงระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์สมุนไพร

ระดับการมีส่วนร่วม	จำนวน (171 คน)	ร้อยละ (100.0)
การมีส่วนร่วมในการริเริ่มศึกษาปัญหา		
- มีส่วนร่วมต่ำ (ไม่เคย)	110	64.3
- มีส่วนร่วมปานกลาง (บางครั้ง)	55	32.2
- มีส่วนร่วมสูง (ทุกครั้ง)	6	3.5
การมีส่วนร่วมในการวางแผน		
- มีส่วนร่วมต่ำ (ไม่เคย)	106	62.0
- มีส่วนร่วมปานกลาง (บางครั้ง)	61	35.7
- มีส่วนร่วมสูง (ทุกครั้ง)	4	2.3
การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน		
- มีส่วนร่วมต่ำ (ไม่เคย)	94	55.0
- มีส่วนร่วมปานกลาง (บางครั้ง)	73	42.7
- มีส่วนร่วมสูง (ทุกครั้ง)	4	2.3
การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล		
- มีส่วนร่วมต่ำ (ไม่เคย)	92	53.8
- มีส่วนร่วมปานกลาง (บางครั้ง)	70	40.9
- มีส่วนร่วมสูง (ทุกครั้ง)	9	5.3

ตารางที่ 12 แสดงจำนวนและร้อยละของการที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์สมุนไพร (ต่อ)

ระดับการมีส่วนร่วม	จำนวน (171 คน)	ร้อยละ (100.0)
การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร		
- มีส่วนร่วมต่ำ (ไม่เคย)	95	55.6
- มีส่วนร่วมปานกลาง (บางครั้ง)	71	41.5
- มีส่วนร่วมสูง (ทุกครั้ง)	5	2.9

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University

4.4 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรกับตัวแปรต่าง ๆ คือ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น อาชีพ ประสบการณ์การเข้าร่วมในสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในป่าชุมชนและในบ้าน/ชุมชน เพื่อการอุปโภค/บริโภค เพื่อนำไปขาย และเพื่อการรักษาโรค วิธีการใช้สมุนไพร บุคคล วัยต่าง ๆ ที่นำสมุนไพรมาบำบัดรักษา และระดับการมีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์มีดังนี้

ตารางที่ 13 ความสัมพันธ์ระหว่าง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรกับ อายุ

อายุ	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ต่ำกว่า 15 ปี	4(2.3%)	2(1.2%)	-	6(3.5%)
16 – 25 ปี	14(8.2%)	6(3.5%)	-	20(11.7%)
26 – 35 ปี	19(11.1%)	12(7.0%)	-	31(18.1%)
36 – 45 ปี	26(15.2%)	17(9.9%)	1(0.6%)	44(25.7%)
46 – 55 ปี	15(8.8%)	16(9.4%)	3(1.8%)	34(19.9%)
56 ปีขึ้นไป	17(9.9%)	18(10.5%)	1(0.6%)	36(21.1%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 9.956 d.f. = 10 ค่า P = 0.444

จากการวิเคราะห์พบว่า ค่า P = 0.444 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่ต่างอายุกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรไม่แตกต่างกัน ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรไม่มีความสัมพันธ์ กับ อายุ

ตารางที่ 14 ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร กับระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ประถมศึกษา	64(37.4%)	48(28.1%)	5(2.9%)	117(68.4%)
มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	22(12.9%)	16(9.4%)	-	38(22.2%)
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	5(2.9%)	3(1.8%)	-	8(4.7%)
ปริญญาตรี	2(1.2%)	2(1.2%)	-	4(2.3%)
ไม่ได้เรียน	2(1.2%)	2(1.2%)	-	4(2.3%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 2.654 d.f. = 8 ค่า P = 0.954

จากการวิเคราะห์พบว่า ค่า P = 0.954 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรไม่แตกต่างกัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร ***ไม่มีความสัมพันธ์*** กับระดับการศึกษา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University

ตารางที่ 15 ความสัมพันธ์ระหว่าง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร กับระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ต่ำกว่า 5 ปี	3(1.8%)	-	-	3(1.8%)
6 – 10 ปี	5(2.9%)	-	-	5(2.9%)
11 – 15 ปี	6(3.5%)	6(3.5%)	-	12(7.0%)
16 – 20 ปี	18(10.5%)	3(1.8%)	-	21(12.3%)
มากกว่า 20 ปี	63(36.8%)	62(36.3%)	5(2.9%)	130(76.0%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 17.577 d.f. = 8 ค่า P. = 0.025

จากการวิเคราะห์พบว่า ค่า P = 0.025 ซึ่งมีค่าน้อยกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรแตกต่างกัน ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร ***มีความสัมพันธ์*** กับ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น

ตางรางที่ 16 ความสัมพันธ์ระหว่าง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร กับอาชีพ

อาชีพ	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
รับจ้าง	35(20.5%)	22(12.9%)	1(0.6%)	58(33.9%)
การเกษตร	39(22.8%)	35(20.5%)	4(2.3%)	78(45.6%)
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	4(2.3%)	4(2.3%)	-	8(4.7%)
สมาชิกองค์กรปกครองท้องถิ่น	-	2(1.2%)	-	2(1.2%)
อื่นๆ (ค้าขาย แม่บ้าน นักศึกษา)	17(9.9%)	8(4.7%)	-	25(14.6%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 7.853 d.f. = 8 ค่า P. = 0.448

จากการวิเคราะห์พบว่า ค่า P = 0.448 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพหลักต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรไม่แตกต่างกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร***ไม่มีความสัมพันธ์*** กับ อาชีพหลัก

ตารางที่ 17 ความสัมพันธ์ระหว่าง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร กับประสบการณ์การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน

ประสบการณ์การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ไม่เคย	46(26.9%)	31(18.1%)	-	77(45.0%)
เคย	49(28.7%)	40(23.4%)	5(2.9%)	94(55.0%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 4.591 d.f. = 2 ค่า P. = 0.101

จากการวิเคราะห์พบว่า ค่า P. = 0.101 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีประสบการณ์การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้านต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรไม่แตกต่างกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร***ไม่มีความสัมพันธ์***กับประสบการณ์การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในหมู่บ้าน

ตารางที่ 18 ความสัมพันธ์ระหว่าง การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรโดยการขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรจาก*ป่าชุมชน*เพื่อนำมาทำยา/อุปโภค/บริโภคกับระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

การขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรจาก*ป่าชุมชน*เพื่อนำมาทำยา/อุปโภคบริโภค	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ไม่เคย	67(39.2%)	48(28.1%)	2(1.2%)	117(68.4%)
เคย	28(16.4%)	23(13.5%)	3(1.8%)	54(31.6%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 2.086 d.f. = 2 ค่า P. = 0.352

ตารางที่ 19 ความสัมพันธ์ระหว่าง การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรโดยการขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรจาก*ป่าชุมชน*เพื่อนำไปขายกับระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

การขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรจาก*ป่าชุมชน*เพื่อนำไปขาย	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ไม่เคย	94(55.0%)	66(38.6%)	5(2.9%)	165(96.5%)
เคย	1(0.6%)	5(2.9%)	-	6(3.5%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 4.493 d.f. = 2 ค่า P. = 0.106

ตารางที่ 20 ความสัมพันธ์ระหว่าง การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรโดยการขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรจาก*บ้าน/ชุมชน*เพื่อนำมาทำยา/อุปโภคบริโภคกับระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

การขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรใน*บ้าน/ชุมชน*เพื่อนำมาอุปโภค/บริโภค	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ไม่เคย	37(21.6%)	25(14.6%)	1(0.6%)	63(36.8%)
เคย	58(33.9%)	46(26.9%)	4(2.3%)	108(63.2%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 0.872 d.f. = 2 ค่า P. = 0.647

ตารางที่ 21 ความสัมพันธ์ระหว่าง การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรโดยการขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรจาก*บ้าน/ชุมชน*เพื่อนำไปขาย กับระดับ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

การขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรใน*บ้าน/ชุมชน*เพื่อนำไปขาย	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ไม่เคย	90(52.6%)	61(35.7%)	4(2.3%)	155(90.6%)
เคย	5(2.9%)	10(5.8%)	1(0.6%)	16(9.4%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 4.416 d.f. = 2 ค่า P. = 0.110

ตารางที่ 22 ความสัมพันธ์ระหว่าง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร กับการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในการรักษาโรคต่างๆ

การใช้สมุนไพรในการรักษาโรคต่างๆ	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ไม่เคย	26(15.2%)	14(8.2%)	1(0.6%)	41(24.0%)
เคย	69(40.4%)	57(33.3%)	4(2.3%)	130(76.0%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 1.349 d.f. = 2 ค่า P = 0.509

ตารางที่ 23 ความสัมพันธ์ระหว่าง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรกับ การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรสมุนไพรโดยวิธีต่างๆ

การใช้สมุนไพรโดยวิธีต่างๆ	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ใช้ด้วยตัวเอง	62(36.3%)	39(22.8%)	4(2.3%)	105(61.4%)
ใช้โดยหมอพื้นบ้าน	31(18.1%)	22(12.9%)	1(0.6%)	54(31.6%)
ใช้โดยแพทย์แผนปัจจุบัน	2(1.2%)	10(5.8%)	-	12(7.0%)
อื่นๆ	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 9.921 d.f. = 4 ค่า P. = 0.042

ตารางที่ 24 ความสัมพันธ์ระหว่าง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร กับวัยที่นำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วย

วัยที่นำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วย	ค่าสถิติ Chi-square (χ^2)	ค่า P	d.f.
วัยเด็ก	1.739	0.419	2
วัยผู้ใหญ่	0.489	0.783	2
วัยชรา	1.238	0.538	2

หมายเหตุ : * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 $\alpha = 0.05$

จากการวิเคราะห์ตารางที่ 18 พบว่า ค่า P. = 0.352 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับ 0.05 แสดงว่า การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรโดยการขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรจากป่าชุมชนเพื่อนำมาทำยา/อุปโภคบริโภค***ไม่มีความสัมพันธ์***กับระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

จากการวิเคราะห์ตารางที่ 19 พบว่า ค่า P. = 0.106 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับ 0.05 แสดงว่าการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรโดยการขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรจากป่าชุมชนเพื่อนำไปขาย***ไม่มีความสัมพันธ์***กับระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

จากการวิเคราะห์ตารางที่ 20 พบว่า ค่า P = 0.647 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับ 0.05 แสดงว่า การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรโดยการขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรจากบ้านเพื่อนำมาทำยา/อุปโภคบริโภค***ไม่มีความสัมพันธ์***กับระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

จากการวิเคราะห์ตารางที่ 21 พบว่า ค่า P. = 0.110 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับ 0.05 แสดงว่า การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรโดยการขุด ต้น ราก ใบ ของสมุนไพรจากบ้านเพื่อนำไปขาย ***ไม่มีความสัมพันธ์***กับระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร

จากการวิเคราะห์ตารางที่ 22 พบว่า ค่า P. = 0.509 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับ 0.05 แสดงว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์*สมุนไพร* ***ไม่มีความสัมพันธ์*** กับ การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในการรักษาโรคต่างๆ

จากการวิเคราะห์ตารางที่ 23 พบว่า ค่า P = 0.042 ซึ่งมีค่าน้อยกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับ0.05 แสดงว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์*สมุนไพร* ***มีความสัมพันธ์*** กับ การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรโดยวิธีต่างๆ

จากการวิเคราะห์ตารางที่ 24 หาค่าความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร กับ การนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยกับคนในวัยเด็ก พบว่า ค่า P = 0.419 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร ***ไม่มีความสัมพันธ์*** กับ การนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยกับคนในวัยเด็ก

จากการวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร กับ การนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยกับคนในวัยผู้ใหญ่ พบว่า ค่า P= 0.783 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร ***ไม่มีความสัมพันธ์*** กับ การนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยกับคนในวัยผู้ใหญ่

จากการวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร กับ การนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยกับคนในวัยชรา พบว่า P = 0.538 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร ***ไม่มีความสัมพันธ์*** กับ การนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยกับคนในวัยชรา

ตารางที่ 25..ความสัมพันธ์ระหว่าง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร กับระดับความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร

ระดับความรู้เรื่องการอนุรักษ์สมุนไพร	ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
น้อย	-	-	-	-
ปานกลาง	34(19.9%)	20(11.7%)	1(0.6%)	55(32.2%)
มาก	61(35.7%)	51(29.8%)	4(2.3%)	116(67.8%)
รวม	95(55.6%)	71(41.5%)	5(2.9%)	171(100.0%)

ค่า Chi-square (χ^2) = 1.431 d.f. = 2 ค่า P. = 0.489

จากการวิเคราะห์พบว่า ค่า P = 0.489 ซึ่งมีค่ามากกว่าระดับนัยสำคัญ (α) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพรต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพรไม่แตกต่างกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สมุนไพร***ไม่มีความสัมพันธ์***กับระดับความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพรในชุมชน